
Meddelandeblad

Mottagare:

Socialnämnder eller motsvarande, länsstyrelser,
kliniker med IVF-behandling och skolhälsovården.

April 2004

Barnets rätt att få kännedom om sitt ursprung efter en assisterad befruktning med donerade ägg eller spermier

Socialstyrelsen vill informera om barnets rätt att få kännedom om sitt genetiska ursprung efter en assisterad befruktning med donerade ägg eller spermier. Detta mot bakgrund av att en del av de barn som kommit till genom behandling med donerade spermier enligt lagen (1984:1140) om insemination nu börjar uppnå vuxen ålder samt att befruktning utanför kroppen med donerade ägg enligt lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen är tillåten sedan den 1 januari 2003.

Lagen om insemination

Lagen om insemination trädde i kraft den 1 mars 1985 och omfattar både insemination med spermier från make eller sambo och insemination med spermier från en givare. Insemination definieras i lagen som ”införande av sperma i en kvinna på konstlad väg”. Enligt lagen får insemination endast ske om kvinnan är gift eller bor tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden och mannen givit sitt skriftliga samtycke till behandlingen (2 § lagen om insemination).

Enligt 1 kap. 6 § föräldrabalken ska maken eller den man som kvinnan sambor med och som samtyckt till inseminationen anses som barnets far.

Insemination med sperma från en annan man än den som kvinnan är gift eller bor tillsammans med får endast utföras om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Läkaren ska pröva om det med hänsyn till parets medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Om läkaren nekar insemination kan paret begära att Socialstyrelsen prövar frågan (3 § andra stycket lagen om insemination). Socialstyrelsens beslut kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol (8 § lagen om insemination).

Det är läkaren som väljer lämplig spermagivare. Uppgifter om givaren ska antecknas i en särskild journal som ska bevaras i minst 70 år (3 § tredje stycket lagen om insemination).

Barn som kommit till genom givarinsemination har rätt att ta del av de uppgifter om givaren som antecknats i sjukhusets särskilda journal när de uppnått tillräcklig mognad. Socialnämnden är skyldig att på begäran hjälpa den som har anledning att anta att han eller hon har kommit till genom givarinsemination att ta reda på om det finns några uppgifter antecknade i en särskild journal (4 § lagen om insemination).

Lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen

Lagen om befruktning utanför kroppen trädde ikraft den 1 januari 1988. Lagen gäller befruktning utanför kroppen. Ett befruktat ägg får föras in i en kvinnas kropp endast om kvinnan är gift eller sambo och maken eller sambon skriftligen samtyckt till det (3 § lagen om befruktning utanför kroppen).

Även behandling med ägg eller spermier som kommer från andra än paret som genomgår behandling är tillåten. Dock får inte både ägg och spermier komma från utomstående.

Enligt 1 kap. 7 § föräldrabalken ska den kvinna som föder ett barn som kommit till genom att ett ägg från en annan kvinna efter befruktning utanför kroppen har förts in i hennes kropp anses som barnets moder. Enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken ska maken eller den man som kvinnan sambor med och som samtyckt till befruktningen utanför kvinnans kropp anses som barnets far.

Behandling genom befruktning utanför kroppen med annat ägg än kvinnans eget eller spermier från en annan man än hennes make eller sambo får endast ske om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Läkaren ska pröva om det med hänsyn till parets medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att befruktningen äger rum. Om läkaren nekar ett par behandling kan paret begära att Socialstyrelsen prövar frågan (5 § lagen om befruktning utanför kroppen). Socialstyrelsens beslut kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol (10 § lagen om befruktning utanför kroppen).

Den som har avlats genom befruktning utanför kroppen med annat ägg än kvinnans eget eller med spermie från annan man än kvinnans make eller sambo har, om han eller hon uppnått tillräcklig mognad, rätt att utan hinder av sekretess ta del av de uppgifter om givaren som antecknats i sjukhusets särskilda journal. Har någon anledning att anta att han eller hon avlats genom befruktning utanför kroppen som avses ovan är socialnämnden skyldig att på begäran hjälpa denne att ta reda på om det finns några uppgifter antecknade i en särskild journal (7 § lagen om befruktning utanför kroppen).

Barnkonventionen

Sverige ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, år 1990. Sverige är därmed folkrättsligt förpliktat att följa konventionens bestämmelser.

I artikel 7 i barnkonventionen framgår barnets rätt att få veta sitt ursprung (se även SOU 1997:116). Enligt artikeln ska konventionsstaterna säkerställa genomförandet av rättigheten ”i enlighet med sin nationella lagstiftning”. Under utarbetandet av barnkonventionen var barnets rätt att få vetskap om sina föräldrar en fråga som huvudsakligen berörde rätten för adopterade barn att få vetskap om sina biologiska föräldrar. Under senare tid har också frågan kommit upp om artikel 7 även medför rätt för barn, som kommit till efter assisterad befruktning där ägg eller spermie som kommer från andra än barnets föräldrar har använts, att få vetskap om sitt genetiska ursprung. FN-kommittén för bar-

nens rättigheter har tagit upp frågan. Beträffande Danmark och Norge, som saknar bestämmelser som ger barnet rätt att få vetskap om de genetiska föräldrarna, har kommittén noterat att dessa länders politik på detta område kan stå i strid med konventionens bestämmelser om rätt för barnet att få vetskap om sitt ursprung (prop. 2001/02:89 s. 20–21).

Barnet har rätt att få veta hur det har kommit till

När lagen om insemination infördes framstod barnets rätt att få reda på spermagivarens identitet som kontroversiell. Barnets rätt att få kännedom om sitt ursprung är dock numera väl etablerad.

I prop. 2001/02:89 s. 46 slås fast att det är viktigt att barnets rätt att få reda på sitt ursprung respekteras. Sett ur barnets perspektiv är det dock viktigt att informationen kommer barnet till del på ett sätt som är till gagn för dess utveckling. Jämförelser går här att göra med de erfarenheter som finns från adoptionsområdet. En allmän uppfattning inom forskningen på detta område är att det är av största vikt för adoptivbarnets utveckling att det får reda på att det är adopterat och att det är adoptivföräldrarna själva som talar om det. En av anledningarna till att föräldrarna när det är lämpligt själva bör berätta för sitt barn om dess ursprung är att det för adoptivbarn, liksom för alla andra barn, är viktigt att ha ett ärligt och tillitsfullt förhållande till sina föräldrar.

Ett ytterligare skäl till att föräldrarna själva tidigt bör berätta för barnet om dess ursprung är den kris som kan utlösas av oplanerade och ofrivilliga avslöjanden om tillkomsthistorien. Svårhanterliga känslor av att ha utsatts för ett svek från föräldrarnas sida som då kan följa torde vara likartade, oavsett om det rör sig om ett hemlighållet adoptionsförhållande eller spermie- eller äggdonation. Det är i regel inte sanningen i sig som är traumatiserande utan att ha blivit undanhållen sanningen (prop. 2001/02:89 s. 47).

Huruvida barnet verkligen får information om sitt ursprung beror i praktiken på om föräldrarna väljer att berätta. Erfarenheterna från givarinseminationer tyder på att så ofta inte är fallet. Av en genomförd studie (Får barnen veta? Barn som fötts efter en givarinsemination, SoS-rapport 2000:6) där samtliga föräldrar till barn som fötts efter givarinsemination tillfrågats om de berättat för barnet om dess ursprung framgår att endast runt 10 procent av dem som svarat hade berättat för barnet att det kommit till genom givarinsemination. Ungefär 40 procent uppgav att de hade för avsikt att berätta för barnet i framtiden. Cirka 20 procent svarade att de inte tänkte berätta för barnet och 10 procent var tveksamma. Ungefär 20 procent uttalade sig inte om hur de hade tänkt inför framtiden.

Socialnämndens skyldighet att hjälpa till att söka ursprunget

Socialnämnden är skyldig att hjälpa en person som misstänker att han eller hon har kommit till genom assisterad befruktning med donerade ägg eller spermier att söka sitt ursprung. Barnet kan vända sig till socialnämnden på orten eller till det sjukhus som har utfört inseminationen för att få del av uppgifter om givaren (prop. 1984/85:2 s. 27).

Det är bara barnet självt som har rätt att få del av de uppgifter om givaren som har antecknats i sjukhusets särskilda journal. Om barnet är under 18 år, får uppgifterna alltså inte lämnas ut på begäran av dess vårdnadshavare. Det är dock inte något som hindrar att vårdnadshavarna följer med barnet när de kontaktar socialnämnden eller sjukhuset (prop. 1984/85:2 s. 27).

Socialnämnden kan få ut de uppgifter som har antecknats på sjukhuset om givaren endast om barnet har vänt sig till nämnden för att genom dess förmedling få del av dessa uppgifter (prop. 1984/85:2 s. 27).

Vad avses med ”uppnått tillräcklig mognad”?

Enligt såväl lagen om insemination som lagen om befruktning utanför kroppen har barnet rätt att ta del av uppgifter om givaren när det har uppnått tillräcklig mognad. Kravet på tillräcklig mognad torde enligt förarbetena till lagen om insemination i allmänhet vara uppfyllt bara i fråga om barn i de övre tonåren (prop. 1984/85:2 s. 16). Vidare uttalas att frågan huruvida barnet har tillräcklig mognad oftast torde kunna bedömas först efter ett samtal med barnet. Är barnet under 18 år, bör sjukhuset normalt kunna godta den bedömning i fråga om barnets mognad som har gjorts hos socialnämnden (prop. 1984/85:2 s. 27).

Om barnet inte säkert vet hur det har kommit till

Även de barn som inte säkert vet om de har kommit till genom befruktning utanför kroppen där antingen ägget eller spermien har kommit från någon annan än dess föräldrar, har rätt att söka sitt genetiska ursprung och socialnämnden är skyldig att hjälpa även dessa barn på motsvarande sätt. Om barnet inte känner till vid vilket sjukhus inseminationen har ägt rum torde barnet eller socialnämnden i allmänhet kunna ta reda på detta med ledning av tillgängliga uppgifter om föräldrarnas hemvist under den tid då inseminationen utfördes. Skulle barnet eller socialnämnden råka vända sig till fel sjukhus bör detta sjukhus kunna ge det bistånd som behövs vid efterforskningen av det aktuella sjukhuset (prop. 1984/85:2 s. 27–28).

Stöd till barnet

I förarbetena till lagen om insemination uttalades att det är angeläget att barnet innan uppgifterna lämnas ut får möjlighet att på sjukhuset diskutera sin situation med någon sakkunnig person och få hjälp med att bearbeta de känslomässiga problem som kan göra sig gällande i sammanhanget. Barnet bör givetvis också kunna vända sig till socialnämnden för att få sådan hjälp. Även för den som uppnått vuxen ålder kan socialnämndens stöd vara av värde (prop. 1984/85:2 s. 16).

Skulle uppgifterna vara överförda till någon arkivmyndighet får förutsättas att denna, om barnet vänder sig dit, kopplar in sjukhuset för att barnet ska få sådant bistånd (prop. 1984/85:2 s. 27).

Vilka uppgifter finns om givaren i sjukhusets journal?

Enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om assisterad befruktning (SOSFS 2002:13) ska anteckningarna i journalen om givaren göras med tanke på barnets lagstadgade rätt att få veta sitt ursprung och rätt att ta del av de uppgifter om givaren som finns i denna journal. Vidare bör det finnas uppgifter som kan ha värde för barnet som vill söka sitt genetiska ursprung. Anteckningarna bör ge upplysningar om givarens utseende såsom ögon-, hud- och hårfärg, vikt och kroppslängd, yrke, intressen samt släkt- och familjeförhållanden. Ett foto på givaren kan bifogas.

Av förarbetena till inseminationslagen framgår att rätten att få ut uppgifter om givaren i första hand avser givarens identitet. Men även andra uppgifter som har antecknats om givaren – exempelvis om dennes kroppskonstitution eller hårfärg eller om yrke – bör kunna lämnas ut till barnet. Det måste förutsättas att några anteckningar om förhållan-

den som med hänsyn till givarens integritet bör hemlighållas för barnet inte görs i dessa fall (prop. 1984/85:2 s. 27).

Om barnet vill ta kontakt med givaren

Eftersom det för barnet kan vara värdefullt att få veta hur givaren ställer sig till att hans¹ identitet avslöjas, bör nämnden respektive sjukhuset – om det kan ske utan allt för stort arbete – på barnets begäran ta kontakt med givaren för att ta reda på hans inställning till denna fråga (prop. 1984/85:2 s. 27).

Särskilt om sekretess

Enligt 7 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100) gäller som huvudregel sekretess inom hälso- och sjukvården för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående lider men. Detsamma gäller i annan medicinsk verksamhet, såsom rättsmedicinsk och rättspsykiatrisk undersökning, insemination, befruktning utanför kroppen, fastställande av könstillhörighet, abort, sterilisering, kastrering, omskärelse, åtgärder mot smittsamma sjukdomar och ärenden hos nämnd med uppgift att bedriva patientnämndsverksamhet.

Sekretessen gäller såväl i förhållande till myndigheter och andra utomstående som i förhållandet mellan de personer som berörs av befruktningen. Normalt får alltså inte uppgift om spermie- eller äggdonatorn lämnas ut till makarna eller de sammanboende och givaren har heller inte rätt att veta vem dessa är eller vilka barn han eller hon har givit upphov till.

Sekretessen gäller dock inte i förhållande till barnet. Enligt 4 § lagen om insemination och 7 § lagen om befruktning utanför kroppen har barnet rätt att få del av de uppgifter om givaren som har antecknats i sjukhusets särskilda journal.

Det är således endast barnet självt som kan få ut dessa uppgifter. Om barnet är under 18 år, får uppgifterna alltså inte lämnas ut på begäran av dess vårdnadshavare.

Socialnämnden kan få ut de uppgifter som har antecknats på sjukhuset om givaren endast om barnet har vänt sig till nämnden för att genom dess förmedling få del av dessa uppgifter (prop. 1984/85:2 s. 27).

Uppgift om en insemination eller en befruktning utanför kroppen ska även lämnas ut om uppgiften behövs i ett mål om faderskap eller moderskap (5 § lagen om insemination och 8 § lagen om befruktning utanför kroppen).

¹ Eftersom det numera också är tillåtet med äggdonation torde detta uttalande även kunna tillämpas på kvinnliga givare.

Referenser

Aktuella lagar

Lagen (1984:1140) om insemination

Lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen

Föräldrabalken

Sekretesslagen (1980:100)

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om assisterad befruktning (SOSFS 2002:13)

Propositioner

Prop. 1984/85:2 om artificiella inseminationer

Prop. 2001/02:89 Behandling av ofrivillig barnlöshet

Rapporter m.m.

Får barnen veta? Barn som fötts efter en givarinsemination, SoS-rapport 2000:6

**BEGRÄNSAD
EFTERSÄNDNING**

Vid definitiv eftersändning
återsänds försändelsen med
nya adressen på denna sida

Socialstyrelsen klassificerar sin utgivning i olika dokumenttyper. Detta är *ett Meddelandeblad*. Det innebär att den innehåller information om lagar och förordningar, avgifter, beslut vid andra myndigheter, rättsfall och JO-uttalanden som riktas till huvudmän, vårdgivare och profession.

Denna information (art nr 2004-1-1) kan beställas från Socialstyrelsens kundtjänst, 120 88 Stockholm. Webbutik: www.sos.se/plus/skrift.htm, fax 08-779 96 67. Dokumentet finns också på Socialstyrelsens webbplats: www.sos.se/fulltext/126/2004-1-1/2004-1-1.pdf

Tryck: Ale Tryckteam, Bohus 2004